

Державно-правовий статус Підкарпатської Русі – Карпатської України. Після поразки національно-визвольних змагань у 1918–1919 рр. державно-правовий статус Закарпаття пройшов своєрідну еволюцію, основними етапами якої були: а) автономія в складі Угорщини згідно з законом №10 “Руська Крайна” від 26 грудня 1918 р.; б) рішення Всекарпатських Народних зборів від 21 січня 1919 р. про возз’єднання краю з УНР; в) автономія в складі ЧСР згідно з рішенням Сен-Жерменського мирного договору від 10 вересня 1919 р. Питання приналежності Підкарпатської Русі до Чехословаччини остаточно врегулював мирний трактат в Сен-Жермені. Державно-правовий статус Закарпаття визначався статтями 10–13 названого договору: Стаття 10: “Чехословаччина зобов’язується, що зорганізує територію південнокарпатських русинів в кордонах, визначених Головними союзниками і об’єднаними державами в межах чехословацької держави як адміністративну одиницю, якій буде надано найширше самоуправління, сумісне з цілісністю чехословацької держави. Стаття 11: Територія південнокарпатських русинів буде мати сейм самоуправління. Цей сейм буде мати законодавчу владу у справах мовних, шкільних та релігійних, а також в питаннях місцевого самоуправління та у всіх інших питаннях, який буде наділений законами чехословацької держави. Губернатор русинської території буде призначений президентом Чехословацької Республіки і буде відповідальний русинському сейму. Стаття 12: Чехословаччина погоджується, щоб службовці на русинській території призначались, по можливості, з-поміж населення цієї території. Стаття 13: Чехословаччина гарантує території русинів справедливе представництво в Законодавчих зборах Чехословацької республіки, до яких ця територія буде посылати депутатів, обраних на підставі конституції Чехословацької республіки. Ці депутати, однак, в сеймі Чехословаччини не будуть мати права голосу в жодних законодавчих питаннях, які віднесені до компетенції русинського сейму”. Уряд Чехословаччини, виконуючи рішення Сен-Жерменського договору, ввів основні положення ст.10–13 до Конституції ЧСР, прийнятої 29 лютого 1920 р. Ця Конституція юридично закріплювала державно-правове становище Закарпаття в рамках Чехословаччини. Згідно ст.3 Конституції ЧСР від 29 лютого 1920 р. віце-губернатор спільно з губернатором підписував усі урядові акти. Отже, фактично, в його руках була зосереджена вся повнота влади на Підкарпатській Русі. Губерніальна рада складалася з губернатора, віце-губернатора, 10 обраних членів і 4 членів, призначених урядом ЧСР за пропозицією губернатора. Генеральна рада розглядала всі питання, які стосувалися Підкарпатської Русі. Із вищесказаного видно, що “державно-правові акти (пп.10–13 договору від 10.X. 1919, генеральний статут, конституція та інші), хоч на словах і “гарантували” автономію для Закарпаття, на ділі ж були законодавчими актами, які замість того, щоб забезпечити автономію краю, тут же обмежували її”. 22 листопада 1938 р. чехословацький парламент змінив Конституцію ЧСР від 29 лютого 1920 р., доповнивши її постановами про федеративний устрій. Тоді ж була прийнята окрема Конституційна грамота Підкарпатської Русі, згідно з якою край вважався федеративною частиною ЧСР. Завдяки прийняттю цього Закону, юридичний статус Закарпаття далеко переходив рамки автономії, визначеної в Сен-Жерменському договорі та чехословацькій Конституції 1920 р. Згідно з Конституційним Законом від 22 листопада 1938 р., “членам (його заступникам) Конституційного суду, якого дотепер назначував Президент Республіки на внесок Союму Підкарпатської Русі, назначує Уряд Підкарпатської Русі” (розділ 1, частина 1, артикул 2). Урядову й виконавчу владу на території Підкарпатської Русі “виконує в усіх справах, що належать до компетенції Підкарпатської Русі, тричленний Уряд Підкарпатської Русі, який являється складовою частиною Центрального уряду (артикул 3)”. Згідно з артикулом 5, “вибори до Союму Підкарпатської Русі будуть переведені до п’яти місяців від оголошення цього закону”, а “перше засідання Союму... скличе до місяця по виборах Президент Республіки до міста, що його визначить Уряд Підкарпатської Русі”. Конституційна поправка (§1) підкреслювала: “1.Підкарпатська Русь є автономною складовою частиною Чехо-

Словацької Республіки. 2. Дефінітивну назву автономної території південнокарпатських Русинів установить закон Союму Підкарпатської Русі”. В §2 констатувалося, що “урядову мову та мову навчання в школах на території Підкарпатської Русі встановить Сойм Підкарпатської Русі”. Згідно з §4 глави 2 Конституційної грамоти, у компетенції чехословацького парламенту продовжували залишатися відносини з іншими країнами, питання війни та укладення миру, торговельна і тарифна політика, експорт та імпорт, грошова одиниця, обороноздатність держави, транспорт, комунікації, правне унормування господарських і фінансових справ тощо. У §9 глави 2 цього закону зафіксовано, що “1. У всіх справах, не наведених у §4, законодавчу владу на території Підкарпатської Русі виконує Сойм Підкарпатської Русі, вибраний загальним, безпосереднім, тайним голосуванням згідно з принципом пропорційного представництва”. Сойм Підкарпатської Русі повинен був встановити устрій краю, але “в рамках правового устрою Чехо-Словацької Республіки”. Що стосувалося зміни території краю, то для цього потрібна була згода 2/3 більшості Союму. Автономний уряд Карпатської України, який після рішень Віденського арбітражу перемістився до Хусту, складався з чотирьох міністерств: внутрішніх справ, шкільництва, справедливості (юстиції) і комунікацій. Кожне окреме міністерство мало декілька ресортів (відділів). Міністерство юстиції очолював А.Дутка, шкільництва – А.Штефан, комунікацій – Ю.Ревай (паралельно виконував обов’язки міністра внутрішніх справ). Останнє відомство мало вісім ресортів: господарство, залізниці, пошта, телефон, телеграф, охорона здоров’я, торгівля і промисли, громадські роботи, соціальна опіка. Особистими секретарями А.Волошина були призначені С.Росоха та І.Рогач. В грудні 1938 р. секретарем прем’єр-міністра з політичних питань став С.Клочурак, начальником департаменту персоналом надкомісар М.Лацанич, начальником відділу пропаганди В.Комаринський, начальником департаменту законодавства і застережних справ М.Кочерган, директором фінансів С.Єфремов. 14 листопада 1938 р., тобто ще до прийняття Конституційного Закону від 22 листопада, рішенням Президії Ради Міністрів Підкарпатської Русі була створена служба безпеки, яка підпорядковувалася виключно голові уряду. 15 листопада Президія Поліційної Дирекції звернулася до А.Волошина з приводу створення в Хусті Управління поліції. Прем’єр-міністр згоду дав, однак дещо обмежив її компетенцію, звівши діяльність поліції до “служби розвідчої, заділення поодиноких ресортів та інші праці, зв’язані з відкриттям уряду”. Начальником поліції було призначено надпоручника Ю.Білея. Автономний уряд А.Волошина намагався організувати судову систему та судочинство Карпатської України. Це питання висунулося на перший план після рішень арбітражної комісії у Відні. 9 листопада 1938 р. Верховний суд ЧСР почав діяти в Левочі, а Крайовий суд і Державна прокуратура перебралися з Ужгороду до Великого Березного. Реорганізація всієї судової системи повинна була завершитися до 1 січня 1939 р. Газета “Нова свобода” повідомляла: “В Хусті буде... вищий суд і вища державна прокуратура. В Карпатській Україні будуть два краєві суди, в Хусті й Великому Березному. Окружних судів буде 10, а саме: у Великому Березному, Середнім (поки що в Анталовцях), Сваляві, Нижніх Верецьких, Іршаві, Севлюші, Хусті, Воловім, Тячеві й Рахові. На ведучих містах будуть українці, тільки в тих випадках, коли не буде кваліфікованих людей, будуть колишні чужинці. Рівночасно з цією новою організацією судівництва будуть зліквідовані суди приляглих”. 16 січня 1939 р. автономний уряд А.Волошина видав чотири розпорядження щодо організації в краї судової справи. Вони стосувалися процедури судочинства, створення Вищого суду і Державної Прокуратури, “Про становлення осідків і обводів судів та урядів публичної обвини” та нормативний акт, пов’язаний із виконанням у краї “Закону про охорону республіки”. 21 лютого 1939 р. А.Волошин видав останнє розпорядження уряду щодо судівництва, згідно з яким деякі села з одного судового округу включалися до іншого. У зв’язку з різким погіршенням міжнародної обстановки і фактичним розпадом Чехословаччини, А.Волошин 14 березня 1939 р. проголосив незалежність Карпатської України, яку наступного дня ратифікував Сойм. До остаточного рішення Союму

Карпатської України владу незалежної держави представляли: прем'єр-міністр А.Волошин, Ю.Ревай (закордонні справи), Ю.Перевузнник (внутрішні справи), С.Ключурак (господарство), Ю.Бращайко (фінанси і комунікація), М.Долинай (здоров'я і соціальна опіка). 15 березня 1939 р. розпочав роботу Сойм Карпатської України. Головою було обрано А.Штефана, заступниками голови Ф.Ревая і С.Росоху, секретарем М.Кочергана. Наприкінці 30-х років державно-правовий статус Карпатської України пройшов своєрідну еволюцію. До прийняття чехословацьким парламентом Конституційного Закону від 22 листопада 1938 р. про федеративний устрій держави чехів, словаків і закарпатських українців, на території краю діяла Конституція ЧСР від 29 лютого 1920 р., в основі якої знаходились рішення Сен-Жерменського мирного договору. З проголошенням 14 березня 1939 р. незалежності, а 15 березня ратифікації цього рішення Соймом, Карпатська Україна перестала бути суб'єктом федерації, перетворившись у незалежну державу. **М.М.Вегеш**